

УДК 343

Інна Циліурік

Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут права, психології та інноваційної освіти,
доцент кафедри кримінального
права і процесу,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: 0000-0002-4776-2278,
inna.i.tsyliuryk@lpnu.ua

Олександра Коцюба

Національний університет “Львівська політехніка”,
студентка магістратури
Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти

ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА ДО ДОПИТУ МАЛОЛІТНІХ ПОТЕРПІЛИХ ВІД НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

<http://doi.org/10.23939/law2022.36.249>

© Циліурік І., Коцюба О., 2022

Досліджено організацію і тактику проведення та залучення спеціаліста для проведення допиту малолітніх осіб, які потерпіли від насильницьких злочинів. Мета залучення спеціаліста – допомогти слідчому отримати достовірні показання, використовуючи ігри, казки та інші поведінкові методи. Встановлено, що основна функція психолога під час допиту неповнолітнього потерпілого полягає у застосуванні психологічних знань для встановлення контакту із малолітнім, правильного та коректного задавання йому запитань, забезпечення оптимального емоційного стану допитуваного, охорони його психічного здоров'я від травматичної дії незвичайної для нього ситуації.

У результаті дослідження норм КПК України констатовано недостатню регламентацію правового статусу педагога та психолога у слідчих (розшукових) діях. Визначено, що норми не містять вичерпного переліку прав та обов'язків педагога (психолога), завдання, які мають вирішувати фахівці, вимоги, які пред'являються для таких учасників слідчої (розшукової) дії, відомості щодо компенсації фахівцям витрат, пов'язаних із участю у допиті, відомості щодо того, кого варто запрошувати як педагога (психолога) і, нарешті, закон не роз'яснює, у яких конкретно випадках запрошувати педагога, у яких – психолога, і в яких – обох.

Ключові слова: допит; неповнолітній; насильницькі злочини; спеціаліст; психолог; педагог.

Постановка проблеми. Відмінною рисою розслідування насильницьких злочинів стосовно малолітніх є доволі поширена практика необхідності проведення слідчих (розшукових) дій за їх участю. Особливе місце серед них займає допит малолітніх потерпілих. Ця слідча (розшукова) дія

має істотні особливості щодо регламентації, організації й тактики проведення, що зумовлено специфікою психології малолітніх, яка проявляється як у сприйнятті ними криміналістично значущих подій і фактів, так і під час викладення їх як показань.

Аналіз дослідження проблеми. Наукові дослідження щодо участі фахівців під час розслідування та під час підготовки і проведення допиту малолітніх осіб знаходимо у працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, Ю. М. Антоняна, Л. Ю. Ароцкера, О. М. Бичкова, В. К. Весельського, О. Х. Галімова, Р. І. Зайнулліна, А. В. Іванова, В. О. Коновалової, М. В. Костицького, В. В. Кошинець, Н. А. Курмаєвої, М. В. Ліфанової, І. А. Макаренко, В. Я. Марчака, С. В. Матвєєва, В. М. Махова, Е. Б. Мельникової, Г. М. Міньковського, Л. А. Міфтахової Ю. П. Михальчук, О. Ю. Петчел, Н. І. Порубова, Б. В. Романюка, О. Ю. Скічко, С. В. Тєтєєва, В. Ю. Шепітька та багато інших.

Метою статті є дослідження теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на залучення спеціаліста до допиту малолітніх потерпілих від насильницьких злочинів.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що допит є однією із найпоширеніших слідчих (розшукових) дій, під час допиту слідчий отримує цінну інформацію, що дає змогу формулювати версії, планувати розслідування. Немає жодного кримінального провадження, у якому не здійснювався б допит, який є найефективнішим засобом отримання, а також перевірки доказів, здобутих із інших джерел. Водночас допит належить до складних слідчих (розшукових) дій, що вимагають від слідчого глибоких професійних знань, майстерності, культури спілкування, навичок психолога. Для успішного проведення такої слідчої (розшукової) дії суб'єкт доказування повинен розуміти, яку інформацію і як можна отримати від допитуваного [1, с. 189–190]. Власне, особливість одержання інформації під час допиту полягає у тому, що джерелом її є людина, її психічне (ідеальне) відображення, яке необхідно розкрити. Тому допит розглядається комплексно: як засіб доказування, як процес специфічного спілкування для одержання інформації та як соціальне явище, що має етичну та виховну функцію [2, с. 358].

Ми поділяємо погляд С. С. Чернявського про те, що саме допит є показником рівня професіоналізму слідчого. Вміло підготовлений і тактично правильно проведений допит має велике значення хоча б тому, що показання людей у багатьох випадках пов'язані між собою, утворюють цілісну, логічно пов'язану систему доказів, а по-друге, пояснюють і закріплюють інші докази, які слідчий має уже на початковому етапі розслідування [3, с. 109].

На думку Л. Д. Удалової, уміння слідчого розбиратися в психології людей, розуміти й аналізувати їх поведінку, володіти тактичними прийомами логіко-психологічного впливу, правильно інтерпретувати показання у ході допиту з метою встановлення їх справжності, достовірності, повноти, визначення позицій допитуваного, все це далеко не повний перелік необхідних вимог для проведення допиту як способу отримання вербальної інформації [4, с. 177].

Сьогодні є підстави говорити про те, що особливу роль у проблемних питаннях провадження допиту по праву займає отримання показань від малолітніх осіб з огляду на особливості їх психофізіологічного розвитку, які зумовлюють надзвичайно ретельний і прискіпливий підхід до свідчень цих осіб [5, с. 95]. Аналіз типових моделей механізму вчинення насильницьких злочинів щодо малолітніх потерпілих свідчить, що кримінальні правопорушення досліджуваної категорії, які в останні роки набувають суспільного резонансу та все більшого поширення, заздалегідь планують, готують і ретельно приховують, що в результаті робить їх розслідування особливо складним. Виявляти та розслідувати такі злочини тільки традиційними методами важко, а іноді й неможливо. Досвід правоохоронної діяльності в сфері розслідування насильницьких злочинів, вчинених стосовно малолітніх, показує, що успіх боротьби із такими злочинами забезпечується тільки застосуванням

поряд з криміналістичними засобами психологічних та педагогічних методів у процесі розслідування, зокрема під час підготовки та проведення такої слідчої (розшукової) дії, як допит.

Сьогодні спеціальні психологічні знання можуть використовуватися щодо неповнолітніх у формі: консультування; залучення спеціаліста-психолога (педагога); здійснення судово-психологічної експертизи неповнолітніх. Крім того, слідчий, розслідуючи злочини, вчинені щодо неповнолітніх, може самостійно використовувати психологічні знання [6, с. 11].

На переконання відомого дослідника проблем отримання показань від малолітніх учасників кримінального провадження В. І. Алексєйчук, малолітні володіють, як відомо, обмеженим життєвим досвідом, і їхні свідчення потребують психологічно обгрунтованої інтерпретації. Тому у допиті вкрай необхідна участь педагога, вихователя або фахівця із вікової психології [7, с. 137]. Психологи і педагоги в кожному конкретному випадку, щодо конкретної дитини повинні визначити, чи здатна вона правильно сприймати і розуміти ті події, які спостерігала [8, с. 20]. Необхідно враховувати, що присутні під час допиту педагог та психолог можуть надати допомогу слідчому в його проведенні. Зокрема, вони можуть переформулювати питання, що підлягають з'ясуванню, зробити їх доступнішими для сприйняття малолітнім. Виявивши дивацтва у поведінці допитуваного, наприклад, надмірну замкнутість, явне фантазування, раптову агресію, слідчий може призначити судово-психіатричну або психологічну експертизу, забезпечивши присутність на допиті лікаря-фахівця, який згодом дасть висновок про можливість малолітнього давати показання [1, с. 195–197].

Важливим правилом, метою та принципом допиту малолітніх за участю педагога (психолога) є можливість отримати відомості не тільки про подію злочину, але і про психологічні особливості особистості неповнолітнього (особливості пам'яті, уміння передати сприйняте, здатність розповісти правду, промовчати або дати неправдиві свідчення), особливо коли виникають сумніви в здатності неповнолітнього правильно сприймати важливі обставини і давати про них показання з урахуванням умов сприйняття злочинних дій (стан психічної напруженості, конфліктної ситуації, страху, болю, швидкоплинність подій тощо) [9, с. 125].

З позиції багатьох вчених сенс і призначення участі психолога у проведенні допиту полягає в його сприянні правильному встановленню значущих у провадженні обставин, а також у тому, що вона є однією із гарантій підвищеного захисту особи малолітніх, спрямованих на недопущення негативного впливу на неї з боку обстановки досудового розслідування. Йдеться не про пасивну присутність психолога, а про його активну участь у підготовці до слідчої дії, її проведенні та фіксації показань.

В. Мозгова переконує: щоб участь психолога не була формальною, потрібно передбачити можливість завчасно обговорити із фахівцем стратегію допиту та обсяг інформації, який потрібно отримати під час його проведення. Це надає можливість визначити тривалість допиту і скласти перелік запитань з урахуванням віку, рівня розвитку та індивідуальних особливостей дитини [5, с. 95]. Навіть якщо дитина після пережитого тримається добре, а її душевний стан зовні не викликає занепокоєння, обов'язково потрібне медичне обстеження й консультація психолога. Тільки психолог правильно визначить фізичне та психологічне самопочуття жертви насильства (особливо сексуального) й, за потреби, зможе надати кваліфіковану допомогу й необхідні поради, а також, застосовуючи різні методики, допоможе дитині послабити відчуття страху, суму, сорому, провини, злості тощо. Взаємини із дитиною необхідно формувати так, щоб поступово переконати її у своїй важливості, в тому, що її шанують, розуміють і люблять за будь-яких обставин, що вона не винна в тому, що з нею трапилося [10, с. 75]. З цією метою дитячий психолог допомагає слідчому отримати достовірні показання, використовуючи ігри, казки та інші поведінкові методи. Дитячий психолог особливу увагу звертає на психологічний клімат у родині, оскільки від цього залежить емоційний стан дитини, з'ясовуючи саме у неї, в якій родині вона виховується, чи довіряє своїй матері (батькові) тощо.

Отже, є безліч методів роботи з дітьми, які підбирає психолог у ході підготовки і проведення допиту залежно від віку дитини і специфіки вчиненого злочину щодо неї. Спільну бесіду зі слідчим дитина може сприймати як залучення до ще одного “таємного зв’язку”, сприяти формуванню опору до цієї взаємодії та виникненню страхів, оскільки життєвий досвід навчив дитину розглядати стосунки із дорослими крізь призму небезпеки або загрози. Крім того, протидія контакту із суб’єктом доказування може бути спричинена відтворенням у пам’яті дитини негативних почуттів та переживань. Зазначимо також, що намагання виявити повну картину передбачає зниження рівня травмизації дитини та відновлення її психічного стану.

Отже, основне завдання взаємодії психолога із дитиною під час допиту – забезпечити їй відчуття психологічної безпеки не лише через систему юридичних гарантій, але й на рівні самовідчуття. Зазначимо, що допиту повинна передувати первинна бесіда психолога з дитиною, побудована на м’якій, недирективній взаємодії, яка має допомогти фахівцю відповісти на такі запитання: які негативні прояви є у поведінці дитини, і наскільки вони небезпечні для неї; на якому рівні розвитку дитина та які її ресурси [9, с. 28–30]. Отже, спеціаліст-психолог, беручи участь у такій слідчій дії, може надавати неоціненну допомогу слідчому на кожному етапі допиту: під час підготовки до допиту, безпосередньо в ході допиту, а також під час фіксації результатів допиту.

Основна функція психолога під час допиту неповнолітнього потерпілого полягає у застосуванні психологічних знань для встановлення контакту з малолітнім, правильного та коректного формулювання йому запитань, забезпечення оптимального емоційного стану допитуваного, охорони його психічного здоров’я від травматичної дії незвичайної для нього ситуації. “Педагог в кримінальному судочинстві” – це особа, яка має спеціальну педагогічну освіту і практичний досвід роботи із неповнолітніми, що забезпечує педагогічно правильне спілкування з ними слідчого, прокурора і суду, у яких немає педагогічних знань і навичок спілкування з неповнолітніми з метою забезпечення захисту їхніх прав і законних інтересів [11, с. 7].

Закон не визначає конкретних функцій педагога під час допиту цієї категорії осіб, і нерідко його присутність формальна. Тим часом основна функція педагога на допиті полягає у встановленні контакту із дитиною, в педагогічно правильному формулюванні запитань, в забезпеченні оптимального емоційного стану допитуваного. Консультація з педагогом потрібна і для оцінювання отриманих свідчень, і для визначення необхідності призначення судово-психологічної експертизи у разі виникнення сумнівів у рівні інтелектуального та мовленнєвого розвитку дитини, його здатності правильно сприймати істотні для справи обставини [12, с. 114–115, с. 138].

Вибір педагога повинен здійснюватися з урахуванням віку допитуваного і низки інших чинників. На погляд А. Г. Кана, допит малолітніх доцільно проводити за участю педагога, що працює у дошкільному виховному закладі, або викладача початкових класів, а допит учнів молодших та старших класів – за участю педагогів, які викладають у відповідних класах. У кожному конкретному випадку слідчий повинен вирішити питання про те, якого педагога – знайомого або незнайомого допитуваному – доцільно запросити для участі в допиті. На думку науковця, із переліку педагогів, яких можна запросити для участі в допиті неповнолітнього, насамперед варто вилучити класного керівника, оскільки його необхідно допитати як свідка. Якщо між неповнолітнім і викладачами навчального закладу, в якому він навчався або навчається, склалися неприязні стосунки, то участь когось з них в допиті може призвести до ускладнень у встановленні психологічного контакту з допитуваним. У провадженнях про статеві злочини слідчий повинен вжити заходів, щоб у допиті брав участь педагог тієї ж статі, що і допитуваний. Сором’язливість неповнолітніх у ході такого допиту в присутності осіб протилежної статі може не тільки негативно позначитися на повноті показань, але і заподіяти їм моральну травму [13, с. 101]. Отже, слідчий повинен диференційовано ставитись до участі педагога в допиті, і, передусім, визначити коло вчителів, які не можуть брати участь у слідчій дії.

Як зазначено вище, одна із вимог, які ставлять до фахівця, – незацікавленість. Тому, як ми уже зазначали, з кола вчителів доцільно вилучити класного керівника допитуваного, оскільки цей педагог, по-перше, повинен бути допитаний як свідок; по-друге, класний керівник, можливо, особисто зацікавлений в тому, щоб в підшефному йому класі не відбувалося подій; по-третє – саме він може бути суб'єктом злочину. Зважаючи на це, його підхід до справи може бути необ'єктивним.

Науковці слушно обґрунтовують пропозицію про необхідність формування єдиного банку даних, у який треба внести, за погодженням з правоохоронними органами, педагогів, згодних брати участь у проведенні слідчих (розшукових) дій. У банку даних повинні бути дві групи педагогів: перша має містити перелік педагогів, які повинні працювати з неповнолітніми молодшого шкільного віку, а друга група – педагогів для роботи з неповнолітніми середнього і старшого шкільного віку. У банку даних повинні бути виділені дві спеціальні групи педагогів: а) педагоги, які можуть працювати з неповнолітніми, що навчаються в допоміжних школах для дітей з відставанням у психічному розвитку; б) педагоги, які можуть працювати з глухими, німими чи глухоніми дітьми.

Якщо неможливо запросити спеціального педагога, потрібно вирішити питання про запрошення педагога відповідної вікової групи [8, с. 23].

Справедливою є думка В. В. Гірук, який аргументує необхідність відображення у кримінальному процесуальному законі права неповнолітнього допитуваного висловлювати свою думку під час вирішення питання стосовно участі у допиті конкретної особи педагога. Під час дослідження вона зробила висновок, що не всі слідчі мають правильне уявлення про сутність залучення педагога до допиту неповнолітнього, що призводить до того, що педагог не виконує покладені на нього законом функції. Унаслідок цього його участь у допиті неповнолітнього стає формальною [14, с. 13].

На погляд В. В. Гірука, іноді посадові особи формально ставляться до участі педагогів, унаслідок чого вона зводиться до їх простої присутності як пасивних спостерігачів. Непоодинокими є факти, коли самі педагоги, особливо ті, які не мають специфічного досвіду участі в судочинстві, перед якими не поставлено чітких завдань, також формально виконують свої обов'язки [14, с. 136]. Водночас, необхідно зазначити, що педагоги вкрай неохоче погоджуються брати участь у слідчих діях, справедливо вказуючи, що до їхніх обов'язків це не належить. Ще складніше знайти педагога, якщо допитувані не навчаються ні в одній зі шкіл міста або у них склалися неприємні стосунки з викладачами тієї школи, де вони навчаються, або дитина ще не навчається в школі через вік.

Для того, щоб участь педагога у допиті була найпродуктивнішою і не зводилась до простої присутності, необхідно дотримуватися таких правил: 1) педагог і допитувана особа не повинні бути раніше знайомі один з одним. В цьому випадку дитина менше соромитиметься і не побоюватиметься, що якісь неприємні для неї факти стануть відомі її знайомим (наприклад, однокласникам); 2) перед початком допиту слідчий повинен повідомити педагогу, що йому відомо про особистісні особливості малолітнього потерпілого, яка мета допиту, що належить з'ясувати, яка саме допомога може знадобитися; 3) до проведення слідчої (розшукової) дії доцільно запропонувати фахівцеві провести з дитиною бесіду на теми, які стосуються предмета допиту. Це необхідно для "зняття" психологічної напруги і підготовки до безпосереднього отримання показань; 4) під час допиту слідчий роз'яснює педагогу його право задати малолітній будь-які питання, які стосуються суті справи; 5) після закінчення допиту необхідно запропонувати педагогу висловити свою думку про достовірність вислуханих свідчень, а також помічені психологічні особливості допитуваної особи [9, с. 194].

Враховуючи викладене, зазначимо, що проблема участі педагога в слідчих (розшукових) діях очевидна і вирішувати її необхідно. Внаслідок цього часткове вирішення цієї проблеми вбачаємо в контактуванні з вчителями місцевих шкіл і залученні їх до участі в слідчих (розшукових) діях на договірній основі. Аналогічні договори можна укладати із психологами спеціалізованих установ.

Кримінальний процесуальний кодекс України, зокрема ст. 226, 227, 354, 491, передбачає залучення педагога або психолога до слідчих (розшукових) та судових дій, у яких беруть участь ма-

лолітні. Досліджуючи вказані норми, потрібно констатувати недостатню регламентацію правового статусу педагога та психолога у слідчих (розшукових) діях. Згадані норми не містять вичерпного переліку прав та обов'язків педагога (психолога), завдань, які мають вирішувати фахівці, вимог до таких учасників слідчої (розшукової) дії (наявність відповідної освіти, стаж роботи тощо), відомостей щодо компенсації фахівцям витрат, пов'язаних із участю у допиті, відомостей щодо того, кого варто запрошувати як педагога (психолога) і, нарешті, закон не роз'яснює, у яких конкретно випадках запрошувати педагога, в яких – психолога, і в яких – обох. Саме такі, на нашу думку, прогалини породжують нескінченну дискусію із цього приводу.

Зважаючи на це, у середовищі науковців досі немає однозначної думки про те, хто повинен брати участь у допиті малолітнього: психолог чи педагог. Водночас в літературі висловлювалась слухна думка про необхідність визначення педагога, психолога не через характер знання, а через мету їх участі в кримінальному судочинстві.

Слушною є думка деяких вчених, які зауважують, що педагог і психолог не є тотожними поняттями. Незважаючи на те, що вони володіють спеціальними знаннями, їх не можна розглядати як однакових фахівців, оскільки мета їхньої участі в кримінальному судочинстві різна. Для проведення слідчих (розшукових) дій доцільно запрошувати педагога, оскільки його участь не пов'язана з дослідженням особи неповнолітнього, а спрямована на компенсацію вікової недостатності в психічному і психологічному розвитку. Психолог повинен брати участь у дослідженні особистості неповнолітнього для роз'яснення мотивації його поведінки. Його участь у здійсненні слідчих (розшукових) дій видається необхідною для визначення симуляції певних відхилень [13, с. 7–8].

Натомість Н. В. Харченко вважає, що не всякий педагог унаслідок професійної деформації та інших особливостей володіє тими особистісними якостями, які корисні під час допиту [16, с. 20]. А на думку В. Мозгової, оскільки педагог бере участь у допиті як спеціаліст зі спеціальними знаннями стосовно дитячої психології та професійними навичками спілкування з дітьми, то функції педагога під час допиту малолітнього може виконувати і психолог, що спеціалізується в області дитячої психології [5, с. 102].

О. Ю. Петчел обґрунтовує необхідність реформування інституту участі педагога під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх, законодавчо визначивши, що саме психолога необхідно залучати до слідчих (розшукових) дій, які проводяться з неповнолітніми [6, с. 11].

У контексті такої наукової дискусії потрібно розрізнити науково-психологічне дослідження дитини та вивчення її педагогом. Психолог вивчає психіку дитини з метою поповнення наукових знань про неї, виявлення нових закономірностей, умов прояву психічних явищ тощо.

У професійній діяльності педагога вивчення психіки дитини має практичне спрямування, зорієнтоване на підвищення ефективності навчання і виховання дітей. Знати особливості кожної дитини педагогу необхідно, щоб забезпечити індивідуальний підхід у роботі з нею. Але педагог не поповнює наукових знань із психології, а використовує їх для визначення рівня розвитку своїх вихованців, простежує їх прояв у кожній конкретній дитині [8]. З урахуванням вищенаведених думок науковців та практиків, які, як ми бачимо, є різними і в деяких випадках – діаметрально протилежними, а також індивідуальних, вікових особливостей малолітніх потерпілих, обставин насильницького злочину, на нашу думку, під час допиту дітей молодшого шкільного віку і старших доцільно запрошувати педагога, якого знає малолітня особа та якому довіряє. Ми віддаємо перевагу фахівцю із закладу, в якому навчається допитуваний, оскільки робота з дітьми, яку проводить педагог у навчальному закладі, дає йому змогу постійно спостерігати за своїми вихованцями протягом їх перебування у навчальному закладі, яке триває роками.

Спілкуючись та співпрацюючи із дитиною у ході виконання побутових процесів, під час прогулянок, ігор, уроків, педагог має змогу простежувати зміни у психіці дитини, оцінювати їх динаміку. Діагностична функція полягає в оцінюванні знань, умінь, навичок, вихованості, розвитку дити-

ни тощо. Педагог не просто організовує різноманітні форми навчально-виховної роботи з дітьми, а вивчає дітей у ході їх реалізації, вносячи згодом доцільні зміни в їх проведення з урахуванням виявлених резервів. Педагог спирається на знання як загальних закономірностей психічного розвитку особистості (динамічні та змістові його особливості), так і знання про розвиток окремих психічних функцій, властивостей в умовах дедалі складніших видів діяльності та спілкування дитини. Знання про психіку дитини повинні відзначатись цілісністю, узагальненістю та системністю, що зумовлено розумінням взаємозв'язку між окремими напрямками у розвитку психіки дитини: форм її активності, психічних властивостей та процесів, здібностей та мотивів [8].

Всі вищенаведені обставини сприяють, на наш погляд, ефективному спілкуванню з малолітнім потерпілим під час допиту. Водночас, на нашу думку, потрібно з'ясувати, з ким із вчителів або інших працівників школи дитина мала довірливі стосунки та контактувала останнім часом. Тільки в такому випадку участь педагога дасть позитивний ефект під час слідчої (розшукової) дії, оскільки тільки останній розуміє, коли його вихованець обманює, не договорує, перебільшує, фантазує, опиняється під впливом дорослих тощо. Для допиту дітей дошкільного віку, на наше переконання, доречно запрошувати дитячого психолога, оскільки дитячий психолог – це людина, що розмовляє з дитиною на “одній мові”.

Спробувавши окреслити коло питань, що входять у компетенцію дитячого психолога, потрібно зазначити, що він допоможе розібратися в таких питаннях, як: дитячі страхи; проблеми поведінки і навички самостійності (вміння приймати рішення і відповідати за свої вчинки); труднощі спілкування (або надмірна сором'язливість “настирливість”, агресивність, замкнутість, невпевненість у собі); “важкий характер” (агресивність, конфліктність, некерованість, брехня тощо); гіперактивність, агресивність або надмірна сором'язливість дитини; проблеми дитини у спілкуванні із однолітками чи дорослими. Поряд з цим, необхідно зазначити, що участь психолога особливо актуальна під час допиту малолітніх потерпілих від статевих злочинів. З огляду на це, важливим є залучення саме спеціаліста-психолога, який допоможе слідчому вивчити психофізичні властивості потерпілої, рухомість нервових процесів, тип вищої нервової діяльності, темперамент тощо. Все це дає змогу визначити можливість вчинення потерпілою тих чи інших дій, а загалом – відтворити правильний перебіг подій [12, с. 164]. Варто додати, що як спеціаліста до допиту малолітнього потерпілого, крім педагога та психолога, можна залучати також психіатра – у разі допиту потерпілих із психічними вадами; лікаря-педіатра або іншого вузького фахівця – для допиту потерпілого із соматичною хворобою, здоров'ю якого заподіяно фізичну шкоду; сурдопсихолога (сурдопедагога) – у випадку допиту глухих, німих, глухонімих; тифлопсихолога (тифлопедагога) – для допиту потерпілих із порушенням зору (сліпих, слабкозорих).

Висновок. Насамкінець, аналізуючи вищенаведені думки, зазначимо, що вибір слідчим спеціаліста (педагога або психолога) все ж таки залежить від віку дитини, її персональних та індивідуальних особливостей, виду насильства щодо неї (фізичне, психічне, сексуальне, економічне), особи, яка вчинила насильницький злочин, та інших обставин правопорушення. І, на нашу думку, тактично правильно допитати вказаних спеціалістів як свідків про обставини проведеного допиту малолітнього потерпілого від насильницьких злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Криміналістика (2008): підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель; за ред. проф. В. Ю. Шепітька. Харків: Право. 464 с.
2. Салтевський М. В. (2008). Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ: Кондор. 588 с.
3. Чернявський С. С., Гриценко В. Г., Іщук І. В. (2011). Протидія шахрайству у сфері страхування автотранспортних засобів: навч. посіб. Київ. 184 с.

4. Удалова Л. Д. (2006). Вербальная информация в уголовном процессе Украины: монография. Київ: Вид. ПАЛИВОДА. 324 с.
5. Мозгова В. (2015). Тактико-психологічні особливості допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. №4. С. 94–104.
6. Петчел О. Ю. (2009). Використання спеціальних психологічних знань щодо неповнолітніх учасників досудового: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність”. Київ. 21 с.
7. Алексійчук В. І. (2014). Криміналістична методика судового розгляду у кримінальному провадженні по насильницьких злочинах, що вчиняються в родині (тактика судового допиту малолітніх свідків і потерпілих). Юридичний науковий електронний журнал. Запоріжжя. № 6. С. 179–182.
8. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство (2015): метод. посіб. / Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочеміровська; Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. Київ: ФОП КЛИМЕНКО. 114 с.
9. Інформаційно-методичні матеріали та аналіз нормативно-правової бази з питань попередження насильства над дітьми в сім'ї та поза нею (2010) / В. О. Брижик та ін.; за заг. ред. Т. В. Журавель, Г. О. Христової. Київ: К.І.С. 239 с.
10. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик (2011): метод. посіб. / Л. С. Волинець, Л. П. Гурковська, І. В. Савчук. Київ: К. І. С. 132 с.
11. Василенко Д. Л. (2015). Шляхи удосконалення кримінально-правового статусу потерпілого. *Актуальні проблеми досудового розслідування: зб. тез доповідей IV Всеукр. наук.-практ. конф.* (Київ, 1 лип. 2015 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ. С. 72–75.
12. Кошинець В. В., Марчак В. Я. (2007). Спеціальні психологічні знання в кримінальному процесі: теоретичні засади та практичні проблеми: навч. посіб. Чернівці: Рута. 216 с.
13. Кан А. Г. (2013). Допрос на предварительном следствии: учеб. пособ. Алматы: Казахский национальный университет им. Аль-Фараби. 278 с.
14. Павлюк Н. В. (2011). Процес формування показань неповнолітніх (інтерпретація та використання під час допиту): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність”. Харків. 21 с.
15. Гірук В. В. (2016). Характеристика малолітніх потерпілих від насильницьких злочинів: криміналістичний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету, серія “Юридичні науки”*. Вип. 5-2. С. 131–134.
16. Харченко С. В. (2016). Тактика проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. 237 с.

REFERENCES

1. Kryminalistyka (2008): pidruchnyk / V. Yu. Shepitko, V. O. Konovalova, V. A. Zhuravel; za red. prof. V. Yu. Shepitka. Kharkiv: Pravo. 464 p.
2. Saltevskiy M. V. (2008). Kryminalistyka (u suchasnomu vykladi): pidruchnyk. Kyiv: Kondor. 588 p.
3. Cherniavskiy S. S., Hrytsenko V. H., Ishchuk I. V. (2011). Prottydia shakhraistvu u sferi strakhuvannia avtotransportnykh zasobiv: navch. posib. Kyiv. 184 p.
4. Udalova L. D. (2006). Verbalnaia ynformatsyia v uholovnom protsesse Ukrayny: monohrfayia. Kyiv: Vyd. PALYVODA. 324 p.
5. Mozghova V. (2015). Taktyko-psykhologichni osoblyvosti dopytu nepovnolitnikh, yaki postrazhdaly vid seksualnogo nasylstva. Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy. No. 4. P. 94–104.
6. Petchel O. Yu. (2009). Vykorystannia spetsialnykh psykhologichnykh znan shchodo nepovnolitnikh uchasnykiv dosudovoho: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.09 “Kryminalnyi protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza; operatyvno-rozshukova diialnist”. Kyiv. 21 p.

7. Aliksieichuk V. I. (2014). Kryminalistychna metodyka sudovoho rozghliadu u kryminalnomu provadzhenni po nasylnytskykh zlochynakh, shcho vchyniautsia v rodyni (taktyka sudovoho dopytu malolitnikh svdkiv i poterpilykh). Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. Zaporizhzhia. No. 6. P.179-182.
8. Metodychni rekomendatsii shchodo opytuvannia ditei, shcho staly svdkamy ta/abo zhertvamy nasylstva, a takozh vchynyly nasylstvo (2015): metod. posib. / D. Puras, O. Kalashnyk, O. Kochemyrovskaya; T. Tsiuman; za zah. red. T. Tsiuman. Kyiv: FOP KLYMENKO. 114 p.
9. Informatsiino-metodychni materialy ta analiz normatyvno-pravovoi bazy z pytan poperedzhennia nasylstva nad ditmy v simi ta poza neiu (2010) / V. O. Bryzhyk ta in.; za zah. red. T. V. Zhuravel, H. O. Khrystovoi. Kyiv: K.I.S. 239 p.
10. Nadannia dopomohy ditiam-zhertvam zlochyniv, poviazanykh iz torhivleiu ditmy, dytiachoiu prostytutsiieiu, dytiachoiu pornohrafiieiu, proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkanosti dytyny, z urakhuvanniam natsionalnoi ta mizhnarodnoi praktyk (2011): metod. posib. / L. S. Volynets, L. P. Hurkovska, I. V. Savchuk. Kyiv: K. I. S. 132 p.
11. Vasylenko D. L. (2015). Shliakhy udoskonalennia kryminalno-pravovoho statusu poterpiloho. Aktualni problemy dosudovoho rozsliduvannia: zb. tez dopovidei IV Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 1 lyp. 2015 r.). Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav. P. 72–75.
12. Koshynets V. V., Marchak V. Ya. (2007). Spetsialni psykholohichni znannia v kryminalnomu protsesi: teoretychni zasady ta praktychni problemy: navch. posib. Chernivtsi: Ruta. 216 p.
13. Kan A. H. (2013). Dopros na predvartnom sledstvyi: ucheb. posob. Almaty: Kazakhskiy natsyonalnyi unyversytet ym. Al-Faraby. 278 p.
14. Pavliuk N. V. (2011). ProtSES formuvannia pokazan nepovnolitnikh (interpretatsiia ta vykorystannia pid chas dopytu): avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.09 "Kryminalnyi protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza; operatyvno-rozshukova diialnist". Kharkiv. 21 p.
15. Hiruk V. V. (2016) Kharakterystyka malolitnikh poterpilykh vid nasylnytskykh zlochyniv: kryminalistychnyi aspekt. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu, seriia "Yurydychni nauky". Vyp. 5–2. P. 131–134.
16. Kharchenko S. V. (2016) Taktyka provedennia slidchykh (rozshukovykh) dii za uchastiu nepovnolitnikh pidozriuvanykh: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. 237 p.

Дата надходження: 28.09.2022 р.

Inna Tsyliuryk

Lviv Polytechnic National University,
Associate Professor of the Department of Criminal Law and
process of the Educational and Scientific Institute
law, psychology and innovative education
Cand. of legal sciences, Associate Professor
ORCID: 0000-0002-4776-2278,
inna.i.tsyliuryk@lpnu.ua

Oleksandra Kotsyuba

Lviv Polytechnic National University,
Master's student
Educational and Scientific Institute
law, psychology and innovative education

ENGAGEMENT OF A SPECIALIST IN THE INTERROGATION OF JUVENILE VICTIMS OF VIOLENT CRIMES

The article examines the organization and tactics of conducting and engaging a specialist to interrogate minors who have suffered from violent crimes. The purpose of involving a specialist is to help the investigator obtain reliable testimony using games, fairy tales, and other behavioral methods. It

has been established that the main function of a psychologist when interrogating a minor victim is to apply psychological knowledge to establish contact with the minor, to ask him questions correctly and correctly, to ensure the optimal emotional state of the interrogated person, to protect his mental health from the traumatic effect of an unusual situation for him.

Studying the norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine, it was found that the legal status of teachers and psychologists is insufficiently regulated in investigative (search) actions. It was determined that the norms do not contain an exhaustive list of the rights and responsibilities of a teacher (psychologist), the tasks to be solved by specialists, the requirements for such participants in the investigative (search) action, information on the compensation of specialists for the costs associated with their participation in the interrogation, information about who should be invited as a teacher (psychologist) and, finally, the law does not clarify in which specific cases a teacher is invited, and in which – a psychologist, and in which – both.

Key words: interrogation; minor; violent crimes; specialist; psychologist; teacher.